Ny Fomba Fampiasan’nyankizy Ny Zavamaniry

Bako Nirina Ranjevasoa

Fampidirana

Ity fanadihadiana ity dia ampahany amin’ireo fanadiadiana nataon’ireo mpiofana momba ny fifandraisan’ny koltora, ny olona, ny zavamaniry ary ny totolo iainana teto amin’ny fokontany Morarano, kaominina Mahavelona na Foulpointe. Maro ireo fanadihadiana natao fa ity kosa dia mikasika manokana ny ankizy sy ny zavamaniry manodididna azy.

Tanjona

Ny tanjon’ity fanadihadiana ity dia ny mba hahalalana ny taham-pahafantaran’ny ankizy ny zamaniry sy ny tontolo iainany.

Toerana

Tao amin’ny fokontany Morarano, kaominina Foulpointe no natao ny fanadihadiana. Tanànan’i Morarano sy Sahamamy no nanaovana azy. Ahitana olona miisa 800 eo ho eo ny fokontany ary mpamboly avokoa ny olona ao.

Fomba Nentina Nanao Ny Fananadiadiana

Dingana maro no nentina nanatontosa ny asa mba hanatrarana ny tanjona. Tamin’ny andro voalohany dia nanantona ireo olo-maventy tao amin’ny tanàna (tangalamena sy filoham-pokontany) ny mpianatra rehetra. Rehefa vita ny raha koranina dia samy nandeha nanefa ny asa miandry azy avy ny tsirairay.

Ny anay moa dia ny ankizy teo amin’ny telo taona ka hatramin’ny 12 taona teo no niarahana miasa saingy nisy olo-maventy nanontaniana ihany koa mba hahafantarana ny fiovana. Tanàna roa tao amin’io Fokontany no nantonina: Sahamamy sy Morarano. Tamin’ny fikoranana tamin’ireo ankizy madinika tao an-tanàna ny fomba nanatanterahana ny asa. Fanontaniana maro efa nomanina mialoha no napetraka tamin’izany ka ho an’ny zaza madinika dia miaraka nanotaniana fa ny an’ny olo maventy dia natao tsirairay ny fanadihadiana.

Ireto ny karazam-panontaniana napetraka:

1. Inona ny fialambolin’ny ankizy?
2. Ahoana ny fidaolany azy?
3. Inona avy ny zavatra ampiasainy amin’izany?
4. Iza no nampianatra azy ireo izany?

Nojerena lalindalina kokoa ny fomba fampiasan’izy ireo ny zavamaniry ka toy izao ny fizotran’izany:

- Inona ny fahalalany ilay zavamaniry?
- Ahoana ny fomba fampiasany azy?
- Ampahany aiza amin’ilay zavamaniry no alainy?
- Moa ve misy daola ampiasainy amin’ny vanim-pototana manokana?
- Aiza ny toerana angalany azy?

Correspondence

Bako Nirina Ranjevasoa, GRENE, Toamasina 501, MADAGASIKARA.
bakoranj@yahoo.fr

Ethnobotany Research & Applications 3:339-343 (2005)

- Moa ve misy zavamaniry fady natsy azo ampiasaina?

Vokatra Azo

Karazan'olona nadiadiana

Olona 23 no natonina ka ny 73,86% n'izireo dia ankizy avokoa. Ny Tabilao 1 dia mampiseho ireo karazan'olona nanaovana ny fanadihadiana. Ny ankabeazan'ny olona nanaovana ny fanadiadiana dia zaza avokoa ka ny vavy no maro tamin'izany.

Tabilao 1. Fizaran'ny olona nadihadiana isaky ny sokajin-taona.

	Lahy	Vavy
Ankizy (latsaky ny 12 taona)	4	13
Olo maventy (mihoatra ny 12 taona)	3	3

Karazana daola fanao

Maro karazana ireo daola fanaon'ireo zaza tao an-tanàna. Misy anefa ireo nataon'ireo olo taloha tsy ataon'izy ireo intsony ary misy ireo ataony tsy fanaon'ny olo taloha (Tabilao 2).

Noho ny valim-panadihadiana natao tamin'ireo tanàna roa heverinay mifameno dia natambatra ho iray ny vokatra azo tamin'izy ireo.

Efatra ambiroapolo (24) karazana ny totalin'ny daola nikoranin'ireo olo tafaresaka taminay. Ny efatra ambinifolo (14) amin'ireo no mampiasa zavamaniry ka ny 5 daolan'ny zazalahy manokana, ny 1 daolan-jazavavy ary ny 7 kosa iraisan'izy ireo.

Tabilao 2. Ireo karazan-dalao misy. (X = mampiasa)

Lalao	Ankizy		Olo taloha		Mampiasa zavamaniry
	Lahy	Vavy	Lahy	Vavy	
Gogosy na saringola	X	X	X	X	X
Malaka kitay	X	X	X	X	X
Mambokona amin'ny tady	X	X	X	X	X
Korokoko na tsidoladola	X	X	X	X	X
Baolina	X		X		X
Bingy	X	X			X
Mandro	X	X	X	X	
Aomby mifampitolona			X		
Mamay vay		X		X	X
Manjono	X	X	X	X	X
Mamandrika vorona	X		X		X
Mitifitra vorona	X				X
Sabaka		X		X	
Bitsilia		X		X	
Miambina akoho	X	X			
Radimy		X		X	
Batone	X	X			
Mifanenjika	X	X			
Kanety	X				
Tsitranotrano	X				X
Bitikilange	X				X
Misioka ravina ledisy	X	X			X
Tsipotitrakanga	X	X			
Tomobilina	X				X

Ny zavamaniry ampiasan'ireo ankizy

Amin'ireo karazan-daola hampiasain'izy ireo zavamaniry dia toy izao manaraka izao ny fomba fampiasana ireo karazan-javamaniry:

Karazan-javamaniry fito ambiroapolo (27) no ampiasaina amin'ireo efatra ambinifolo (14) karazan-daola voalaza etsy ambony (Tabilao 3). Ny fontsy sy gavo no tena matetika fampiasany, dia avy eo ny ranominty, kinino, volo ary ny rafia. Azo fintinina amin'ny Kisary 1 izany.

Fampitahana amin'ny daola amidy eny an-tsena

Araka ny Tabilao 4 dia hita fa vitsy amin'ireo daolan-jaza no hita eny amin'ny tsenan'ny Foulpointe. Ireo hita ao an-tsena anefa lafo vidy tokoa sady tsy dia maro isafidianana.

Tabilao 4. Fampitahana ny sandan'ny daola an-tsena sy nataon'ny ankizy an-tanàna.

Daola	Vita an-tanàna	Amidy an-tsena
Korokoko	0 ar	3 000 ar
Fintana	0 ar	250 ar
Kanety	-	20 ar

Famakafakana Sy Ady Hevitra

Raha ireo valim-panadihadiana ireo no jerena dia hita fa:

- Mampiasa zavamaniry betsaka ny ankizy ary mahafantatra karazankakazo an'ala maro, satria miaina akaiky ny ala.

Tabilao 3. Karazan-javamaniry hampiasaina isaky ny daola.

Daola	**Zazamaniry**	**Singa ampiasaina**	**Fomba ampiasana azy**
Gogosy na saringola	Fontsy	Tahony	Hipetrahana dia migorosy mijotso
	Voanio	Tahony	Hipetrahana dia mogoroso
Malaka kitay	Ranominty	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Kinino	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Albiza	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Gavo	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Arongana	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Kafe	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Voangy	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Soanambo	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Grevilea	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Hazoambo	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Tendrofony	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Hazomainty	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Ampalibe	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Manga	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Volo	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Vombariaka	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
	Pin	Tahony	Ampiasaina ao an-trano
Mambokona amin'ny tady	Fontsy	Tahony	Tady
	Kinino	Tahony	Hamatorana ny tady
	Ranominty	Tahony	Hamatorana ny tady
Korokoko	Fontsy	Ravina	Tafo trano sy rindrina
	Ranominty	Taolany	Andry
	Arongana	Taolany	Andry
	Kinino	Taolany	
	Voanio	Koro	Vilany
	Mangahazo	Ravina	Ro
	Akondro	Felany	Hena
	Kafe	Ravina	Lasety
	Volo	Taolany	Koera
Baolina	Voangy	Voany	Dakana
Daola	Zazamaniry	Singa ampiasaina	Fomba ampiasana azy
Bingy	Fontsy	Taolany	Hivelesana bingy
	Hasina	Taolany	Hivelesana ny bingy
Mamay vay	Rafia	Raviny	Amboarana tady tady
Manjono	Viha	Atiny	Amboarana tadim-pintana
	Longosa	Taolany	Amboarana aranjono

Tabilao 3 (cont.). Karazan-javamaniry hampiasaina isaky ny daola.

Mamandrika vorona	Ampalibe	Dinty	Apetaka ambony kakazo
	Rafia	Tady	Fandriborona
	Gavo	Taolany	Amatorana ny tady fandriborona
	Vary	Voany	Hisarihana ny vorona
Mitifitra vorona	Gavo	Tahony	Amboarana filesy
Tsitranotrano	Rafia	Baobaondrafia	Amboarana trano kely
Bitikilange	Volo	Taolany	Asarona lavaka
	Gavo	Taolany	Amatorana ny tady kely
Mitsioka ravina ledsy	ledsy	Raviny	Tsofina
Tomobilina	Fontsy	Taolany	Amboarana vatany

- Ny karazan-daola korokoko dia nampiseho ny fomba amam-piainan'izy mianakavy ao an-trano. Hita ary fa mahalala ny asa aman-draharaha sahady ao an-tokatrano sy ny atao any an'ala ny ankizy. Ahazoana fahalalana maro momba ny fiainana ankapobeny ny ankizy satria manana fahalalana maro momba izany izy ireo.
- Eny amin'ny manodidina (alan-kafe, savoka) ihany no akana ireo zavatra ampiasainy ireo satria araka ny nambaran'izy ireo dia tsy azo hidirana anaty ala fa mampigadra.
- Na dia misy tsy mitovy aza ny daolan'ny olo taloha sy ny zaza ankehitriny dia hita fa mitovy ihany ny karazan-javamaniry ampiasaina satria ireo zokiny teo aloha ihany no nampianatra ny zandriny ny daola. Vokany, mitohy amin'ny taranaka maro ny karazan-daola. Midika izany fa miampita amin'ny taranaka ny fahalalan'ireo olo taloha.
- Fadin'ny ao an-tanàna ny midaola ravim-pontsy maintso sy voangy maitso rehefa midona ny andro fa mandatsa-baratra ao an-tanàna

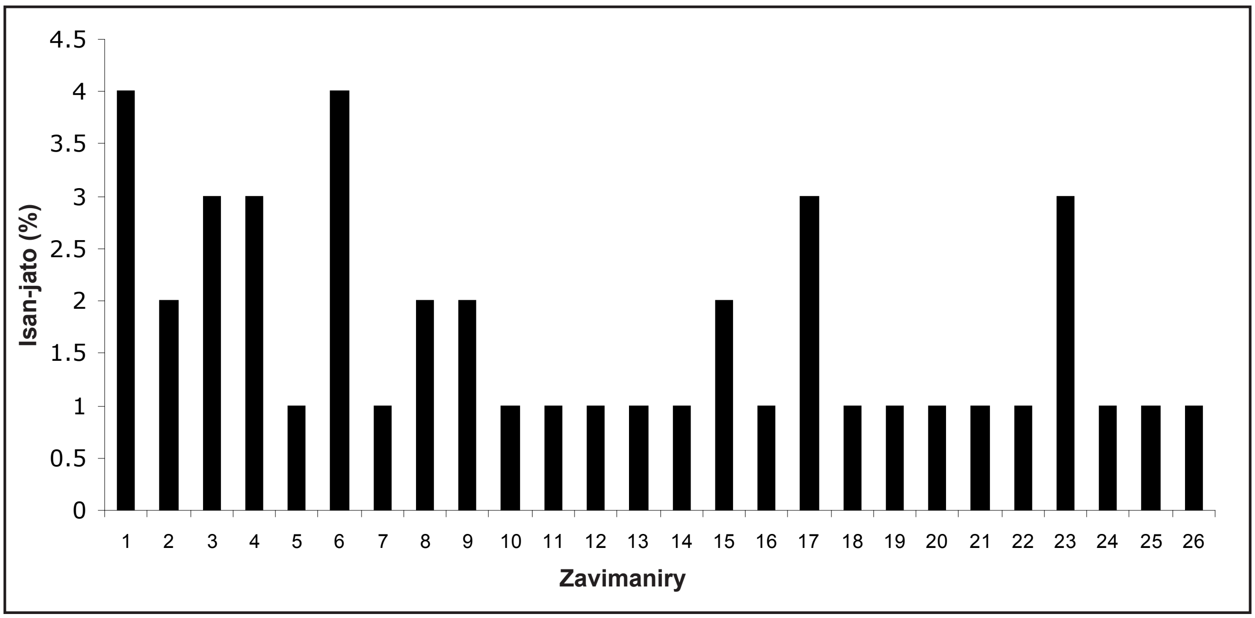

Kisary 1. Ny taham-pampiasana ny zavamaniry. [1. Fontsy (*Ravenala madagascariensis* Adans.), 2. Voanio (*Cocos nucifera* L.), 3. Ranominty (*Tetranthera laurifolia* Jacq.), 4. Kinino (*Eucalyptus* sp), 5. Albiza (*Albizzia* sp), 6. Gavo (*Psidium cattleianum* Sabine), 7. Arongana (*Harunga madagascariensis* L.), 8. Kafe (*Coffea canephora* var. *robusta* (Linden) A. Chev.), 9. Voangy (*Citrus* sp), 10. Soanambo (*Arthrocarpus incisus* (Thunb.) L.f.), 11. Grevilea (*Grevillea banksii* R.Br.), 12. Hazoambo (*Xylopia* sp), 13. Tendrofony (*Calantica* sp), 14. Hazomainty (*Diospyros* sp.), 15. Ampalibe (*Artocarpus integrifolia* L.f.), 16. Manga (*Mangifera indica* L.), 17. Volo (*Bambusa* sp), 18. Vombarika (*Anacardium occidentale* l.), 19. Pin (*Pinus* sp), 20. Mangahazo (*Manihot esculenta* Crantz), 21. Akondro (*Musa acuminata* X*balbisiana* Colla.), 22. Hasina (*Dracaena reflexa* Lam.), 23. Rafia (*Raphia ruffia* (Jacq.) Mart.), 24. Viha (*Typhonodorum lindleyanum* Schott.), 25. Longosa (*Hedychium coronarium* J. König), 26.Vary (*Oryza sativa* L.), 27. Ledsy (*Nephelium* sp)]

- Na dia nanahirana aza ny nanomboka ny fanadihadiana miaraka amin'ny ankizy noho izy ireo saron-kenatra, dia nisokatra ihany ny korana rehefa ela ny ela. Noho izany mila fotoana maharitra sy faharetana ny fiaraha-miasa amin'izy ireo, ary ny fiarahana nidaola taminy no fomba iray nampisokatra azy ireo.
- Raha araka ny filazan'ny olo maventy dia tsy dia midaola loatra ny ankizy ankehitriny noho ireo taloha satria mianatra sy manao ny asa ao an-tanàna manampy ny ray aman-dreniny no tena mandany ny fotoanany.
- Misy karazan-daola azon'ny ankizy any am-pianarana na avy amin-dramose na avy amin'ny mpiara–mianatra. Ny serasera any an-tsekoly izany dia fitaovana iray azo ampiasana ho fampianarana ny ankizy ny momba ny zavaboahary sy ny fiarovana azy.

Famarana

Nahalalana zavatra maro momba ny olona ao amin'ny fokontany Morarano ny fanadihadiana natao tao nandritra ny asa fampiharana izay natao tao nandritra ny 3 andro. Ny tena nisongadina tato amin'ity fanadihadiana ity dia ny fahaizan'ny zaza mampiasa ny zavamaniry misy manodidina azy. Mino izahay fa mora ny misarika ny sain'izy ireo ny amin'ny fiarovana ireo zavaboahary ireo satria efa tsapany sahady fa ilaina tokoa amin'ny fiainana andavanandro izy ireo.

Fisaorana

Eto izahay dia misaotra ireo rehetra nanampy tamin'ity fanadihadiana ity:

- Ireo Mpampianatra, Profesora Will McClatchey sy ny mpanampy azy Lisa
- Ireo namatsy ny fampianarana
- Ireo Tangalamena,lehibem-pokotany sy ny fokonolona tao Morarano sy Sahamamy.
- Ireo ankizy rehetra; Rodin, Mena, Telo, Veo, Neny, Kila, Noro Pintsa, Bruno, Claudia, Boris, Gervais, Nirina sy ireo ankizy namany ary ireo ray aman-dreny.

Misaotra betsaka antsika jiaby!

Ankizy manao Korokoko.

Bako mijery ireo ankizy milalao tao Sahamamy (mambokona amin'ny tady.